

УДК 37.013

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ**

кандидат психологічних наук, доцент, Боровик Л. В.

Національна академія Державної прикордонної служби України,
Україна, Хмельницький

У статті на основі врахування компетентнісного, діяльнісного та особистісного підходів виділено та обґрунтовано п'ять педагогічних умов формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України. Формування досліджуваної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників цілісний та складний процес, який передбачає відповідну організацію освітнього процесу у ході викладання загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін, цілеспрямовану підготовку науково-педагогічного складу навчального закладу, врахування компонентного складу досліджуваного особистісного феномену. Ефективно реалізувати поставлене завдання можливо лише при забезпеченні педагогічних умов, котрі враховують особливості організації освітнього процесу навчального закладу та специфіку майбутньої професійної діяльності. Кожна з розроблених умов сприяє формуванню певних складових компонентів психолого-педагогічної компетентності. Представлені педагогічні умови будуть враховані в методичній системі формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників та дозволять розробити адекватну теоретичну модель цього процесу.

Ключові слова: психолого-педагогічна компетентність, педагогічні умови, майбутні офіцери-прикордонники, освітній процес, формування, професійна діяльність.

кандидат психологических наук, доцент, Боровик Л. В. Педагогические условия формирования психолого-педагогической компетентности будущих офицеров-пограничников / Национальная академия Государственной пограничной службы Украины, Украина, Хмельницкий

В статье на основе учета компетентностного, деятельностного и личностного подходов выделено и обоснованно пять педагогических условий формирования психолого-педагогической компетентности будущих офицеров Государственной пограничной службы Украины. Формирование исследуемой компетентности будущих офицеров-пограничников целостный и сложный процесс, который предусматривает соответствующую организацию образовательного процесса в ходе преподавания общевоинских и военно-специальных дисциплин, целенаправленную подготовку научно-педагогического состава учебного заведения, учета компонентного состава исследуемого личностного феномена. Эффективно реализовать поставленную задачу возможно лишь при обеспечении педагогических условий, которые учитывают особенности организации образовательного процесса учебного заведения и специфику будущей профессиональной деятельности. Каждое из разработанных условий способствует формированию определенных составляющих компонентов психолого-педагогической компетентности. Представленные педагогические условия будут учтены в методической системе формирования психолого-педагогической компетентности будущих офицеров-

пограничников и позволят разработать адекватную теоретическую модель этого процесса.

Ключевые слова: психолого-педагогическая компетентность, педагогические условия, будущие офицеры-пограничники, образовательный процесс, формирование, профессиональная деятельность.

Candidate of psychological sciences, associate professor, Borovyk L. V. Pedagogical conditions of formation psychological and pedagogical competence future border guard officers / National academy of the state border guard service of Ukraine, Ukraine, Khmelnytskyi

In the article five pedagogical conditions for the formation of psychological and pedagogical competence of future officers of the State Border Guard Service of Ukraine are identified and substantiated based on the consideration of competency, activity and personal approaches. The formation of the investigated competence of future border guard officers is a holistic and complex process that involves the appropriate organization of the educational process in the teaching of general and military special disciplines, targeted training of the scientific and pedagogical composition of the educational institution, taking into account the component composition of the investigated personal phenomenon. It is possible to efficiently realize the task only when providing pedagogical conditions that take into account the peculiarities of the organization of the educational process of an educational institution and the specifics of future professional activities. Each of the developed conditions contributes to the formation of certain components of psychological and pedagogical competence. The presented pedagogical conditions will be taken into account in the methodical system of formation of psychological and pedagogical competence of future border guard officers and will allow to develop an adequate theoretical model of this process.

Key words: psychological and pedagogical competence, pedagogical conditions, future border guard officers, educational process, formation, professional activity.

Вступ. Однією з умов якісної підготовки професійно компетентних фахівців прикордонного відомства є ефективна організація освітнього процесу, у ході якого формувались би різні складові професійної компетентності такі, як управлінська, комунікативна, інформаційна тощо. Важливе місце серед необхідних майбутньому офіцеру-прикордоннику компетентностей займає психолого-педагогічна. Високий рівень сформованості даного виду компетентності напряду пов'язаний з якістю освітнього процесу, його наповненістю та зв'язком з практичною прикордонною та педагогічною діяльністю. Вдосконалення освітнього процесу вимагає обґрунтування, виділення сприятливих педагогічних умов та втілення їх у процес підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Визначення педагогічних умов формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників дозволить правильно організувати їх психолого-педагогічну підготовку та сприятиме становленню їх як професіоналів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питаннями розробки та вдосконалення педагогічних умов підготовки фахівців різних професій займались такі науковці, як А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бутенко, Р. Гуревич, О. Дурманенко, П. Підкасистий. О. Пометун, Л. Романішина, Н. Тверезовська, Л. Філіпова, Б. Чижевський та інші.

Так, вчені А. Алексюк та П. Підкасистий вважають, що педагогічні умови – це зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на процес досягнення мети. До зовнішніх факторів вони відносять місце

навчання, клімат в колективі, відносини викладача і студента тощо, а до внутрішніх – індивідуальні особливості особистості такі, як рівень знань, вмінь, навичок, властивості характеру, емоційно-вольової сфери [1, с.132].

А на думку В. Паламарчука, педагогічні умови – це система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися або суб'єктивно створені, необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети [2, с.1-4].

Слід відмітити, що дослідженням педагогічних умов формування різного роду компетентностей фахівців силових структур займалися також багато науковців та педагогів: М. Карпушина (педагогічні умови формування вмінь розв'язувати проблемні ситуації у майбутніх офіцерів-прикордонників); Н. Логвінова (педагогічні умови формування професійно-правової компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників); П. Дармограй (педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів пенітенціарної служби); О. Пономаренко (педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх офіцерів служби тилу); О. Коба (педагогічні умови формування професійної компетентності офіцерів внутрішніх військ) тощо. Всі дослідники визначають умови формування тих чи інших особистісних утворень, враховуючи специфіку професійної діяльності фахівців. Але, на жаль, у науковій та науково-методичній літературі питанням дослідження змісту, структури, педагогічним умовам формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників приділено недостатньо уваги.

Отже, **метою статті** є обґрунтування та визначення педагогічних умов формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Враховуючи думку багатьох дослідників слід зауважити, що при визначенні педагогічних умов формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників необхідно на основі компетентнісного підходу враховувати результати навчання, здійснювати відбір змісту навчання та підбір адекватних методів досягнення цих результатів, створювати сприятливий психологічний клімат та педагогічно комфортне освітнє середовище у вищому навчальному закладі.

Отже, спираючись на різні підходи до розуміння цього поняття, у подальшому під педагогічними умовами формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін будемо розуміти сукупність обставин та заходів (форм, методів, засобів навчання), які відповідають дидактичним закономірностям і принципам, що сприятимуть побудові освітнього процесу в умовах закладу вищої освіти з урахуванням потреб і можливостей особистості та забезпечать формування особистості з високим рівнем психолого-педагогічної компетентності, який дозволить у подальшому якісно і ефективно виконувати професійні завдання та обов'язки.

Формування психолого-педагогічної компетентності – це організований неперервний процес, у ході якого в результаті цілеспрямованого педагогічного впливу на основі врахування педагогічних умов у курсантів відбуваються позитивні зміни щодо можливості ефективного застосування в практичній діяльності необхідних педагогічних та психологічних знань, умінь та навичок, а також в особистісних якостях, що сприяють якісній професійній діяльності. Цей процес охоплює цілі, завдання, детермінанти та чинники, суб'єкти і об'єкти, зміст навчання, його закономірності та

принципи, недоліки та переваги, методи, форми, прийоми та засоби, кінцевий результат.

Зрозумілим є те, що важливим у цьому процесі є визначення педагогічних умов, котрі дозволять правильно організувати вивчення майбутніми офіцерами-прикордонниками загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін з метою формування їх психолого-педагогічної компетентності та сприятимуть становленню як професіоналів.

Слід відмітити, що випадково обрані, необгрунтовані педагогічні умови недостатньо впливають на ефективність формування будь-якої, в тому числі і психолого-педагогічної, компетентності. Тому виникає необхідність у визначенні гнучкої сукупності педагогічних умов, які б дозволили досягти максимального бажаного результату.

Отже, один з найважливіших та найвідповідальніших етапів навчання – це етап мотивації пізнавальної діяльності, який передбачає намічення цілей, роз'яснення кінцевої мети, обгрунтування актуальності та значення навчального матеріалу, постановка завдань та намічення шляхів їх розв'язання. Цей етап потребує високої фахової підготовленості викладача, його педагогічної компетентності і психологічної готовності до викладання відповідних дисциплін та формування психолого-педагогічної компетентності курсантів, розвинутих у викладача дослідницьких, творчих, інтелектуальних здібностей та вмінь. Задача педагога, в нашому випадку, полягає в обгрунтуванні необхідності майбутньому офіцеру-прикордоннику психологічних та педагогічних знань та вмінь, сутності психолого-педагогічних завдань, котрі можуть виникнути у ході їх подальшої професійної діяльності.

Аналіз змісту та досвіду підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників дозволяє нам стверджувати, що формування

професійної психолого-педагогічної компетентності значною мірою залежить від вмотивованості курсанта, мотивація виступає генератором та рушійною силою навчального процесу. Мотивація учіння досліджувалась багатьма відомими вченими (А. Вербицький, І. Зімня, А. Маркова, А. Маслоу, О. Полякова, С. Рубінштейн, Е. Стоунс, Н. Тарасевич, О. Яцишин та ін.).

На думку О. Полякової, «розуміння сенсу майбутньої професійної діяльності формує сталу спрямованість студента на творчий пошук, суб'єктивне відкриття, матеріальне втілення задуму, прагнення й уміння визволитись з-під впливу шаблону, сміливо взяти на себе ініціативу пошуку невідомого, тобто творчу діяльність» [3, с.51].

Дослідниця Н. Тарасевич вважає, що висока позитивна мотивація відіграє роль стимулятора, компенсуючого фактора, тобто за наявності недостатньо високих здібностей, але сильної вмотивованості студент може досягнути більших результатів, на відміну від того студента, хто має гарні здібності, але у нього відсутні навчальні мотиви [4, С.7].

Вчені одностайно дотримуються думки, що від сформованості мотиваційної сфери особистості залежать її життєві цілі та уставновки, потреби та інтереси. Мотивація та інтерес до навчання й пізнавальної діяльності виступають у ролі визначальних факторів (детермінантів), котрі впливають на продуктивність навчальної і розумової діяльності особистості та загалом на продуктивність освітнього процесу. Від мотивації залежить емоційно-вольова сфера особистості та інтенсивність психічних процесів (якість запам'ятовування, швидкість мислення, інтенсивність уваги, продуктивність уяви тощо), внутрішня активність та налаштованість особистості на пізнання, пізнавальну діяльність та формування різних

компетентностей фахівця, в тому числі психолого-педагогічної компетентності..

Дійсно, лише тоді коли курсант буде бачити необхідність психолого-педагогічної підготовки, він буде сприймати навчальний матеріал, намагаться саморозвиватись, проявляти творчість у пізнавальній діяльності. З метою формування у майбутніх офіцерів-прикордонників мотивації до опанування психолого-педагогічних знань, умінь та навичок у процесі вивчення ними загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін педагоги повинні приділяти особливу увагу стимулюванню їх до пізнавальної активності та самостійності, до творчості, до активної участі в освітньому процесі, до розуміння важливості та необхідності набутих знань та вмінь до професійного становлення і росту. Лише в цьому випадку можна добитись позитивних результатів та змін.

Отже, першою педагогічною умовою цього процесу нами визначено розвиток мотивації курсантів до навчання і майбутньої професійної діяльності, позитивного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до психолого-педагогічних знань та вмінь, які необхідні їм для вирішення педагогічних та морально-психологічних завдань у подальшій професійній діяльності, та формування глибокого переконання у необхідності цих знань для становлення офіцерів-прикордонників як професіоналів.

Для визначення наступної педагогічної умови формування психолого-педагогічної компетентності на основі компетентнісного підходу нами враховувались специфіка та особливості професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників, а також проводився аналіз змісту педагогічних та психологічних знань, необхідних їм для вирішення завдань навчально-виховного блоку професійної діяльності у майбутньому.

Ми повністю підтримуємо думку О. Пометун, яка стверджує, що при формуванні компетентності необхідним є визначення своєрідних освітніх стандартів, які включають найбільш важливі знання, уміння, навички і способи діяльності [5, с.66-72.]. Безумовно, коли мова йде про формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, слід обов'язково виділити необхідну та доцільну сукупність психолого-педагогічних знань та вмінь, визначити зміст їх психолого-педагогічної підготовки, оскільки крім педагогічних завдань їм у ході професійної діяльності доведеться виконувати велику кількість інших професійних задач та обов'язків.

У ході виконання своїх функціональних обов'язків офіцеру доводиться розв'язувати ряд багатокритеріальних та різнорівневих задач. Зокрема, офіцер-прикордонник виконує управлінську, оперативно-службову, роз'яснювальну, виховну та педагогічну діяльність та проводить оперативно-розшукові заходи, тобто забезпечує відповідний рівень організації ефективної діяльності прикордонного підрозділу. Слід відмітити, що інколи офіцерам ДПСУ доводиться вирішувати професійні завдання в екстремальних умовах, умовах невизначеності та обмеженості часу, а тому він повинен вміти швидко зорієнтуватись у ситуації, що виникла, та прийняти логічно обґрунтоване правильне рішення, при цьому йому слід пам'ятати, що від цього рішення можуть залежати долі людей. Варто звернути увагу, що у ході своєї професійної діяльності офіцер-прикордонник крім оперативно-службових задач, повинен розв'язувати ще й педагогічні задачі, що, в свою чергу, передбачає володіння прийомами та способами їх розв'язання, знання алгоритмів педагогічної діяльності, вміння швидко та правильно зорієнтуватись у конкретній психолого-педагогічній ситуації.

Аналізуючи особливості професійної діяльності офіцерів ДПСУ та враховуючи різноплановість оперативно-службових і педагогічних завдань, у процесі власного дослідження О. Торічний робить висновок, що зміст компетентності перебуває у прямій залежності та визначається: цілями, завданнями і характером праці майбутнього офіцера-прикордонника [6, с. 349].

Зрозуміло, що майбутнього офіцера-прикордонника слід забезпечити такими важливими та необхідними психолого-педагогічними знаннями, котрі дозволили б йому здійснювати логічно обгрунтовані, правильні дії та вчинки у ході вирішення професійних та навчально-виховних завдань.

Але реалізовувати компетентнісний підхід слід поступово, з систематичним врахуванням вимог до майбутніх фахівців та результатів навчання, визначенням пріоритетних компетентностей та компетенцій. Лише основі цього можна виробляти змістові лінії, розробляти нові навчальні та методичні матеріали і літературу. Зміст навчальних занять повинен бути спрямований на розвиток інтелектуальних, творчих, психолого-педагогічних здібностей курсантів, оскільки їх майбутня професійна діяльність разом з умінням діяти за певним алгоритмом передбачає пошук нового нестандартного підходу до прийняття рішень, котрі напряду залежать від рівня розвитку таких здібностей.

Отже, погоджуючись з думкою усіх учених, наступною педагогічною умовою формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників ми визначаємо – чітке усвідомлення мети, завдань і функцій психолого-педагогічної компетентності та, як наслідок, виділення на основі компетентнісного підходу достатньої сукупності важливих та необхідних майбутньому офіцеру ДПСУ психолого-педагогічних знань та здатностей, котрі

дозволили б йому здійснювати логічно обгрунтовані, правильні дії у ході вирішення педагогічних завдань професійної діяльності, та, які можуть бути сформовані у ході вивчення загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін.

При визначенні наступної педагогічної умови ми орієнтувались на те, що необхідна система психолого-педагогічних знань може закріплена, а потрібні вміння та навички відпрацьовані лише у ході професійної та навчально-пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Зрозумілим є те, що для досягнення достатнього рівня знань, вмінь та навичок особистості необхідним є, по-перше, її бажання, а по-друге, її активність. Як каже народна мудрість: «Під лежачий камінь вода не тече». Існує два підходи до інтепретації категорії «активність» – діяльнісний та особистісний. З одного боку Т. Темерівська розглядає активність в контексті діяльності, а з іншого як властивість особистості. Саме такі підходи свідчать про сутність цього феномену – складна, інтегративна, багаторівнева якість суб'єкта діяльності [7, с.42].

Активізація навчально-пізнавальної діяльності курсантів академії щодо засвоєння психолого-педагогічних знань та відпрацювання відповідних знань та умінь одне з найважливіших завдань у процесі формування їх психолого-педагогічної компетентності. На думку В. Кременя, зміни у «демократичній освітньо-педагогічній ідеології передбачають переорієнтацію з інформаційного на проблемно-діяльнісний тип освіти» [8, с.4].

Логічним є те, що відпрацьовування необхідних психолого-педагогічних вмінь та навичок у майбутніх офіцерів-прикордонників може відбутись лише у ході їх активної навчально-професійної діяльності під час проведення занять (у нашому випадку із

загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін) та стажування курсантів академії на посадах начальників навчальних груп. На нашу думку, глибоке засвоєння навчального матеріалу, інтелектуальний розвиток, а також формування важливих педагогічних та психологічних якостей особистості майбутнього офіцера відбувається у ході та внаслідок його активної навчально-пізнавальної діяльності, під час якої у нього формується інтерес до навчання, його світоглядно-мотиваційна та емоційно-вольова сфера, усвідомлюється мета навчання та необхідність формування психолого-педагогічної компетентності. Для досягнення цього результату необхідним є забезпечення взаємозв'язку загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін з реальною навчально-виховною діяльністю майбутніх офіцерів-прикордонників.

Цілком природньо в цьому контексті виникає потреба у цілеспрямованій зміні підходів до наповнення змісту та методики проведення відповідних навчальних дисциплін у напрямку вектора відпрацювання цих вмінь та навичок у ході активної пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів ДПСУ. Отже, виходячи з поглядів відомих педагогів та психологів, та на основі власних переконань третя педагогічна умова формування досліджуваної компетентності у визначеній категорії суб'єктів навчання має вигляд: активізація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників на основі реалізації діяльнісного підходу під час проведення освітнього процесу на основі забезпечення взаємозв'язку загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін з реальною професійно-педагогічною діяльністю у майбутньому.

Забезпечити розвиток пізнавальної активності курсантів під час вивчення визначених дисциплін можливо за умови їх позитивного емоційного налаштування та здійснення певних вольових зусиль з

їхнього боку. Реалізація цих умов сприятиме не лише активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників, а і формуватиме бажання і готовність до самостійного пізнання, саморозвитку та самовдосконалення. Самостійне підвищення власної психолого-педагогічної компетентності передбачає високий рівень сформованості емоційно-вольової сфери особистості. Тільки знання здобуті власними вольовими зусиллями можуть бути ефективно засвоєні та відпрацьовані у вигляді вмінь та навичок, а отримані позитивні емоції від усвідомлення власного саморозвитку формуватимуть бажання та мотивацію до пізнання. Отже, тут прослідковується взаємозв'язок усіх розглянутих педагогічних умов та компонентного складу психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників. Безумовно, провідна роль у цьому процесі відводиться особистості викладача, його підготовленості та педагогічній майстерності. Саме від нього залежить створення психологічно-позитивного клімату у навчальному середовищі, у курсантському колективі. Педагогу необхідно зламати думку багатьох курсантів щодо непотрібності офіцеру психолого-педагогічної підготовки та створити у них внутрішнє емоційно-позитивне налаштування на сприйняття та засвоєння відповідних знань і умінь, спонукати майбутніх офіцерів-прикордонників до досягнення поставленої мети на основі здійснення певних вольових зусиль. Крім того слід відмітити, що емоційно-вольова сфера особистості відіграє функцію управління навчально-пізнавальною діяльністю та оцінну функцію власних досягнень щодо рівня сформованості психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів ДПСУ.

Тому природньо, що четвертою педагогічною умовою формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх

офіцерів-прикордонників є створення психологічно-позитивного клімату у навчальному середовищі, який сприятиме здійсненню вольових зусиль та самореалізації, формуванню позитивного емоційного фону у майбутніх офіцерів ДПСУ.

Дослідження відомих вітчизняних та зарубіжних учених-педагогів засвідчили, що підґрунтям особистісного підходу в освіті є знання педагогом загальних психологічних закономірностей розвитку особистості та її індивідуальних відмінностей. Найбільш відомі педагоги такі, як Х. Алчевська, М. Бунаков, М. Корф, А. Макаренко, О. Музиченко, М. Пирогов, С. Русова, К. Ушинський, В. Харцієв та ін., реалізацію особистісного підходу вбачають у необхідності глибоко вивчати особистісні якості тих, хто навчається, створювати умови, які сприятимуть розвитку особистості у ході навчання та виховання.

Як уже відмічалось, дуже важливим є питанням підготовленості науково-педагогічного складу до процесу формування психолого-педагогічної компетентності у тих, хто навчається. Крім того слід звертати увагу на особистісний розвиток кожного курсанта, у процесі його психолого-педагогічної підготовки.

Вчений О. Паржницький стверджує, що результат педагогічної діяльності залежить від сформованості педагогічних здібностей та вмінь, які сприяють появі в учнів допитливості. Педагог повинен гуртувати їх навколо себе, вести за собою, розуміти їх та завойовувати їхню довіру і при цьому здійснювати постійний і об'єктивний контроль формування знань, умінь та навичок [9, с.137].

На жаль, слід констатувати, що не всі викладачі підготовлені до формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у ході викладання загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін. Деякі з них відчитують свої заняття не враховуючи особливості навчання даної вікової категорії,

застосовують до всіх однакові курсантів підходи, не намагаючись підтримувати у них бажання вчитися та пізнавати. Слід відмітити, що існує ще один негативний момент, пов'язаний з тим, що сучасна молодь росте в умовах глобальної комп'ютеризації, а досвідчені педагоги (в минулому зазвичай офіцери) роблять ставку на усталений, раніше опрацьований матеріал. Тому курсанту на занятті нецікаво, вони з викладачем говорять різною мовою і навіть інколи на цьому підґрунті виникають конфлікти. Безумовно, у такому випадку майбутніх офіцерів-прикордонників потрібно зацікавити, викладач повинен володіти новою інформацією, яка викличе у курсантів інтерес, а дисципліни психолого-педагогічного спрямування дають таку можливість, особливо якщо робити «прив'язку» до майбутньої професійної діяльності. Ми повністю погоджуємось з думкою Г. Родик, яка стверджує, що «на даний час склалась ситуація, коли у більшості викладачів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю, високо компетентних у своїй галузі знань, часто виникають проблеми у питаннях методичного та психолого-педагогічного характеру. ... У таких умовах загострюється проблема психолого-педагогічної підготовки викладацьких кадрів, їх професійного становлення» [10, с. 221].

У процесі формування психолого-педагогічної компетентності курсантів безумовно визначальну роль відіграє приклад викладача, його манера роботи на занятті, підготовленість, тембр голосу та емоційна стійкість, стиль спілкування та навіть зовнішній вигляд. Адже у майбутньому кожному з курсантів доведеться також виступати у ролі педагога та психолога у підлеглому підрозділі і дуже часто манера поведінки та викладання є подібною до тих викладачів, які справили те чи інше враження на них.

Лише наявність відповідних педагогічних, психологічних та фахових знань, різностороння ерудиція, розуміння змісту та особливостей психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, вміння та навички застосування цих знань на практиці, а також підтримка керівництвом відомчої академії сприятимуть зростанню рівня підготовленості викладача до формування у курсантів досліджуваної компетентності.

Лише підходячи творчо до власного саморозв'язку та до організації і методики проведення занять з загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін, ставлячи на меті формування психолого-педагогічної компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників, можна досягнути бажаного результату.

У освітньому процесі, в якому відводиться важлива роль активній самостійній і творчій діяльності, досягаються високі результати, ефективніше здійснюється співпраця та співтворчість викладача і курсанта, на основі чого значно підсилюється процес особистісного саморозвитку й самовдосконалення.

Відвідування занять та тестування викладачів загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін щодо розуміння змісту психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників засвідчило, що опитані недостатньо глибоко розуміють сутність та особливості цього поняття, але підтримують необхідність такої компетентності у курсантів для ефективної роботи з підлеглим персоналом у ході їх майбутньої професійної діяльності.

Отже, важливим моментом є організація цілеспрямованої підготовки науково-педагогічного складу, що викладає відповідні дисципліни, до можливості формування ними досліджуваного особистісного феномену у майбутніх офіцерів ДПСУ у ході освітнього процесу.

Роль викладача у реалізації такого особистісно-індивідуального підходу до кожного курсанта у ході освітнього процесу є визначальною і найголовнішою. Саме педагог повинен вміти діагностувати індивідуальні особливості кожного майбутнього офіцера-прикордонника та допомогти розкрити їх у ході навчання. Викладачі загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін повинні здійснити підбір форм, засобів, прийомів, темпу навчання, які враховували б індивідуально-психологічні відмінності (своєрідність відчуттів, мислення, уваги, пам'яті, уяви, характеру, темпераменту тощо) курсантів, рівень розвитку їхніх здібностей та здатностей до навчання, психолого-педагогічних знань та вмінь, світоглядно-мотиваційної складової.

Отже, враховуючи думки відомих вчених та педагогів, а також на основі власних спостережень та досвіду, п'ята педагогічна умова формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників має вигляд: на основі реалізації особистісного підходу забезпечення наукової та методичної підготовки педагогічних працівників до формування досліджуваної компетентності на основі врахування індивідуальних особливостей курсантів.

Висновки. Таким чином, формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників цілісний та складний процес, який передбачає спеціальну організацію освітнього процесу у ході викладання загальновійськових та військово-спеціальних дисциплін, спеціальну цілеспрямовану підготовку науково-педагогічного складу закладу вищої освіти, врахування компонентного складу досліджуваного особистісного феномену тощо. Ефективно реалізувати поставлене завдання можливо лише при забезпеченні специфічних педагогічних умов. В результаті глибокого

аналізу наукових джерел, вивчення досвіду викладання загальновійськових й військово-спеціальних дисциплін, врахування експертної думки та на основі врахування компетентнісного, діяльнісного та особистісного підходів нами було виділено п'ять педагогічних умов, втілення яких в освітній процес сприятиме формуванню психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників.

Перспективами подальших наукових розвідок є врахування визначених педагогічних умов у методичній системі формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників та побудова адекватної теоретичної моделі цього процесу.

Література:

1. *Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання* / [А. М. Алексюк, А. А. Аюрзанайн, П. І. Підкасистий, В. А. Козаков]. –К.: ІСДО, 1993. - 336с.
2. *Паламарчук В. Інновації в сучасній освіті*/ В. Паламарчук // Завуч. – 2006. – №10.– С.1-4.
3. *Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття «педагогічні умови» в контексті моніторингу виховної роботи у ВНЗ*/ О. Дурманенко // *Молодь і ринок*. – 2012. – №7 (90). – С.135-138.
4. *Полякова О. М. Формування творчої активності майбутніх вчителів у процесі розв'язування педагогічних задач: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01* / Полякова Ольга Михайлівна. – Х., 1999.– 188с.
5. *Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті* / О. І. Пометун // *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий*

досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики; під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – 112с.

6. Торічний О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання: монографія О. В.Торічний. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2012. – 536 с.

7. Темерівська Т. Г. Формування пізнавальної активності студентів медичного коледжу в процесі вивчення природничо-наукових дисциплін: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Темерівська Т. Г. – Тернопіль, 2004. – 197с.

8. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Розвиток. Результати. / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448с.

9. Паржницький О. Педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх токарів у фахово-орієнтованому освітньому середовищі/ О. Паржницький // Збірник наукових праць. Серія: педагогічні науки/ Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б.Хмельницького – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2016. – № 1(3).– С. 127–141.

10. Родик Г. Напрямки формування педагогічної майстерності та підвищення рівня професіоналізму викладача вищої школи. / Габрієла Родик // Матеріали конференції «HUMANITIES & SOCIAL SCIENCES 2009, 14-16 May, Львів, Україна. – С. 221-223.

References:

1. Orhanizatsiia samostiinoi roboty studentiv v umovakh intensyfikatsii navchannia / [A. M. Aleksyuk, A. A. Aiurzanain, P. I. Pidkasystyi, V. A. Kozakov]. –К.: ISDO, 1993. - 336s.

2. Palamarchuk V. Innovatsii v suchasniy osviti/ V. Palamarchuk // Zavuch. – 2006. – №10.– S.1-4.

3. Durmanenko O. *Teoretychnyi analiz poniattia «pedahohichni umovy» v konteksti monitorynhu vykhovnoi roboty u VNZ/ O. Durmanenko // Molod i rynok. – 2012. – №7 (90). – S.135-138.*
4. Poliakova O. M. *Formuvannia tvorchoi aktyvnosti maibutnikh vchyteliv u protsesi rozviazuvannia pedahohichnykh zadach: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Poliakova Olha Mykhailivna. – Kh., 1999.– 188s.*
5. Pometun O. I. *Dyskusiia ukrainskykh pedahohiv navkolo pytan zaprovadzhennia kompetentnisnoho pidkhodu v ukrainskii osviti / O. I. Pometun // Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektyvy: Biblioteka osvithoi polityky; pid zah. red. O. V. Ovcharuk. – K.: «K.I.S.», 2004. – 112s.*
6. Torichnyi O. V. *Teoriia i praktyka formuvannia viiskovo-spetsialnoi kompetentnosti maibutnikh ofitseriv-prykordonnykiv u protsesi navchannia: monohrafiia O. V. Torichnyi. – Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU, 2012. – 536 s.*
7. Temerivska T. H. *Formuvannia piznavalnoi aktyvnosti studentiv medychnoho koledzhu v protsesi vyvchennia pryrodnycho-naukovykh dystsyplin: dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04 / Temerivska T. H. – Ternopil, 2004. – 197s.*
8. Kremen V. H. *Osvita i nauka v Ukraini – innovatsiini aspekty. Stratehiia. Rozvytok. Rezultaty. / V. H. Kremen. – K.: Hramota, 2005. – 448s.*
9. Parzhnytskyi O. *Pedahohichni umovy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh tokariv u fakhovo-orientovanomu osvitnomu seredovysshchi/ O. Parzhnytskyi // Zbirnyk naukovykh prats. Seriia: pedahohichni nauky/ Natsionalna akademiia Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni B. Khmelnytskoho – Khmelnytskyi: Vyd-vo NADPSU, 2016. – № 1(3).– S. 127–141.*
10. Rodyk H. *Napriamky formuvannia pedahohichnoi maisternosti ta pidvyshchennia rivnia profesionalizmu vykladacha vyshchoi shkoly. /*

Habriela Rodyk // Materialy konferentsii «HUMANITIES & SOCIAL SCIENCES 2009, 14-16 May, Lviv, Ukraina. – S. 221-223